

SLOVENSKÁ ŠTATISTIKA a DEMOGRAFIA

SLOVAK STATISTICS
and DEMOGRAPHY

4/2016

ročník/volume 26

Recenzovaný vedecký časopis so zameraním na prezentáciu moderných štatistických a demografických metód a postupov.

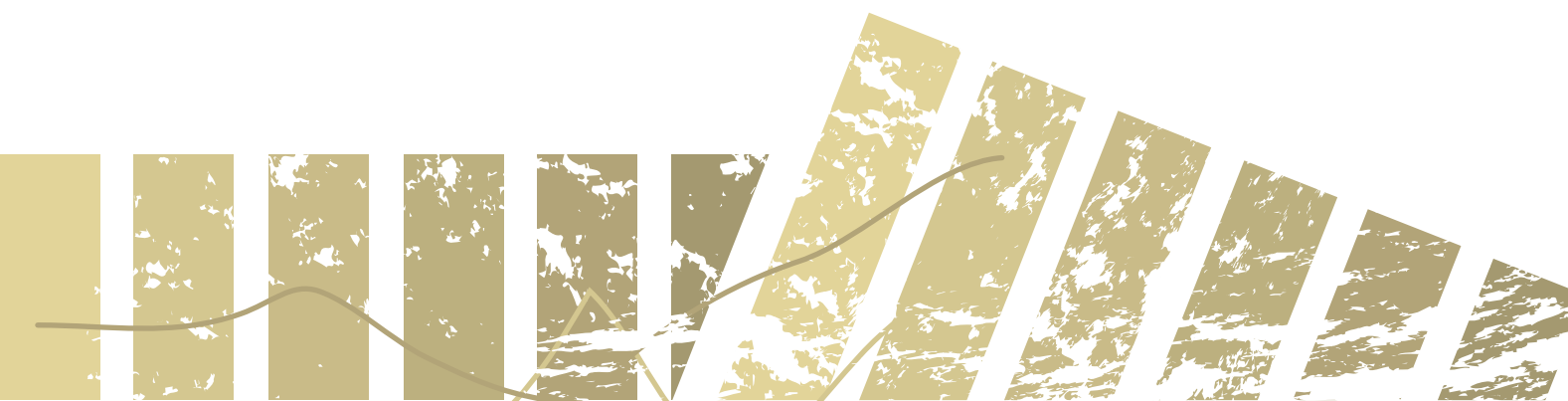
Scientific peer-reviewed journal focusing on the presentation of modern statistical and demographic methods and procedures.

Článok/Article: 5

Typ článku/Type of article: rozhovor/interview

Strany/Pages: 68 – 72

Dátum vydania/Publication date: 15. október 2016/October 15, 2016

VERÍME, ŽE VÝSLEDKY SČÍTANIA ĽUDÍ BEZ DOMOVA V BRATISLAVE POMÔŽU KONCEPČNE RIEŠIŤ ICH PROBLÉMY

WE BELIEVE THE RESULTS OF THE CENSUS OF HOMELESS PEOPLE IN BRATISLAVA WILL HELP TO CONCEPTUALLY SOLVE THEIR PROBLEMS

Organizácia pre ekonomickú spoluprácu a rozvoj (OECD) odhadla, že v krajinách, ktoré združuje, pripadá 1 – 8 bezdomovcov na 1 000 osôb v produktívnom veku. Bezdomovecstvo v Európe už dávno nie je ojedinelým javom, pred ktorým si možno zatvárať oči. Napriek tomu jednotnú odpoveď na otázku, kto je bezdomovec, by sme hľadali márne. Súvisí to s rôznym konceptom vnímania týchto ľudí v jednotlivých krajinách. Chýbajúca definícia však sťažuje získavanie spoľahlivých údajov a informácií o ľuďoch bez domova, ktoré sú nevyhnutné na riešenie ich problémov.

Mgr. Darina Ondrušová, PhD.

*Prvé oficiálne údaje o bezdomovcoch na území Slovenskej republiky získal štatistický úrad z ostatného Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2011. Cenzus o. i. potvrdil, že až 23 % zo všetkých tzv. sekundárnych bezdomovcov¹ žije vo veľkých mestách s počtom obyvateľov 50-tisíc a viac. S problémom bezdomovecstva sa borí aj hlavné mesto Slovenska, ktoré sa rozhodlo v spolupráci s Inštitútom pre výskum práce a rodiny a ďalšími organizáciami uskutočniť v novembri t. r. v Bratislave výskum a sčítanie ľudí bez domova. Prípravu tejto jedinečnej akcie koordinuje **Mgr. Darina Ondrušová, PhD.**, z Inštitútu pre výskum práce a rodiny, ktorá poskytla rozhovor časopisu Slovenská štatistika a demografia.*

• Kto bude objektom záujmu pripravovaného sčítania ľudí bez domova na území Bratislavy?

Zjednodušene by sa dalo povedať, že sú to ľudia, ktorí nemajú domov – vlastné či nájomné bývanie. Východiskom vymedzenia skupín ľudí, ktorých by sme chceli vo výskume zachytiť, je ETHOS typológia² bezdomovecstva a vylúčenia z bývania, ktorá predstavuje hlavný rámec odborného, ale tiež politického diskurzu v otázkach prevencie a riešenia bezdomovecstva vo väčšine európskych krajín. ETHOS typológia je založená na absencii niektorej, prípadne aj všetkých troch domén charakterizujúcich domov. Ide o fyzickú doménu (konkrétny priestor, ktorý môže

¹ Údaje o bezdomovcoch získané zo Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2011 vypovedajú o počte a základných charakteristikách tzv. sekundárnych bezdomovcov, t. j. obyvateľov, ktorí boli sčítaní v presne vymedzenom type obydlija mimo bytového fondu, v hromadnom ubytovacom zariadení dočasného ubytovania (nocľaháreň, domov na polceste, útulok, ubytovňa pre bezdomovcov, zariadenie pre ľudí bez domova) a pod.

² Podrobnejšie informácie o ETHOS typológii je možné nájsť v 1. kapitole výskumnej správy Ľudia bez domova: príprava a realizácia empirického výskumu, analýza nástrojov prevencie a riešenia bezdomovecstva, ktorá je dostupná na:
http://www.ceit.sk/IVPR/index.php?option=com_content&view=article&id=435%3Audia-bez-domova-1-etapa-vyskumneho-projektu&catid=2%3Anovinky&lang=sk&Itemid=38.

osoba využívať), *právnou doménu* (legálny nárok a právna istota osoby využívať daný priestor, napríklad na základe nájomnej zmluvy či vlastníckeho práva) a *sociálnu doménu* (využívaný priestor poskytuje podmienky na súkromie a budovanie sociálnych kontaktov). Napríklad ak človek žije na ulici, nemá zabezpečenú žiadnu z troch domén charakterizujúcich domov. V nocľahárni, ktorá je klientom k dispozícii len počas noci a ponúka možnosť prenocovať spravidla v miestnostiach s 15 a viac lôžkami, je síce počas noci zabezpečená fyzická doména, ale stále chýba právna a sociálna. Rovnako právna a často aj sociálna doména absentuje v prípade komerčných ubytovní, v ktorých ľudia nemajú istotu bývania. Neuzatvárajú nájomné zmluvy s výpovednými lehotami a o strechu nad hlavou môžu prísť ihneď, keď nemajú prostriedky na úhradu poplatku za ďalšiu noc. To sa klasifikuje ako neisté bývanie a ohrozenie bezdomovectvom.

Konkrétnejšie výskum a sčítanie budú zamerané najmä na ľudí žijúcich vonku na ulici, v nocľahárňach, v zariadeniach krátkodobého ubytovania z dôvodu absencie vlastného bývania (napr. útulky a domovy na polceste, ale aj komerčné ubytovne), ďalej na ľudí žijúcich v neštandardných a provizórnych obydliach, akými sú napr. záhradné chatky.

Z hľadiska cieľových skupín zaradených do pripravovaného sčítania ľudí bez domova pôjde o prvé sčítanie v Bratislave, ktoré bude nové aj tým, že sa zameria na dotazníkové zisťovanie vybraných oblastí ich života. Naozaj prvé sčítanie ľudí bez domova, o ktorom máme informáciu, sa uskutočnilo v Bratislave v roku 2003 a bolo zamerané len na ľudí prespávajúcich na ulici. Od aktuálne pripravovaného sčítania sa líšilo aj tým, že sa o ňom informovalo ako o „nočnej kontrole bezdomovcov“. My sa od začiatku snažíme komunikovať, že terajšie sčítanie nemá v žiadnom prípade represívny charakter.

- **Prečo ste do sčítania zaradili práve spomínané skupiny obyvateľov?**

ETHOS typológia bezdomovectva a vylúčenia z bývania opisuje štyri koncepčné kategórie. Rozčleňujú sa do ďalších 13 operačných kategórií a viac ako 20 životných situácií, pri ktorých možno hovoriť o bezdomovectve a vylúčení z bývania. My sme z týchto trinásť kategórií navrhli zaradiť do výskumu a sčítania všetky tie, pri ktorých dokážeme nájsť spôsob identifikácie cieľovej skupiny. Preto sme do výskumu a sčítania nemohli zaradiť napríklad ľudí, ktorí sú práve pre absenciu bývania nútení žiť u príbuzných (ETHOS typológia životná situácia v rámci operačnej kategórie 8).

Pri rozhodovaní o zaradení jednotlivých skupín ľudí do výskumu a sčítania podľa kategórií ETHOS typológie sme zároveň vychádzali zo skúseností mimovládnych organizácií, ktoré poskytujú pomoc ľuďom bez domova. Viaceré z nich poukazovali na to, že v Bratislave žije krátkodobo veľká časť ľudí bez domova v komerčných ubytovniach, prípadne v záhradných chatkách. Títo ľudia, aj keď nepatria k tzv. zjavným bezdomovcom, majú z hľadiska poskytovania služieb takmer identické potreby. Preto je vhodné, aby sa stali súčasťou výskumu.

- **Pôjde zrejme o vyčerpávajúce zisťovanie. Akú metódu sčítania využijete?**

Áno, bude to vyčerpávajúce zisťovanie, ktoré prebehne v jeden deň v *stredu 9. novembra* vo večerných hodinách – pravdepodobne v čase od 18.00 do 22.00 h –, aby sa zamedzilo duplicitu (point-in-time survey). Mesiac november sme zvolili zámerne, pretože v zimnom období možno skôr zachytiť aj tých, ktorí si v lete

dokázali zabezpečiť dočasné bývanie, napríklad krátkodobými brigádami. Pôjde o dotazníkový prieskum, pričom dotazníky budú s respondentmi vyplňať vyškolení sčítací komisári.

• **Čo všetko budete o ľuďoch bez domova zisťovať? Iba ich počet alebo aj vybrané charakteristiky?**

Jedným z dôležitých cieľov výskumu je zistiť dolnú hranicu počtu ľudí bez domova. Avšak vzhľadom na to, že v súčasnosti na Slovensku nemáme bližšie poznatky o tejto skupine ľudí z hľadiska ich prístupu k rôznym typom služieb, výskum bude mať širší záber. U ľudí žijúcich na ulici plánujeme napríklad zisťovať prístup k teplému jedlu či skúsenosti s fyzickým násilím. Ľudí žijúcich v zariadeniach krátkodobého ubytovania sa zase budeme pýtať napríklad na ich situáciu v oblasti bývania, či v minulosti mali vlastné bývanie, alebo ako budú riešiť svoje bývanie po odchode zo zariadenia. Samozrejme, chceme zisťovať aj sociodemografické charakteristiky, ako vek a dosiahnuté vzdelanie.

• **So sčítaním bezdomovcov majú už viaceré európske štáty skúsenosti. Ktorými z nich ste sa najviac inšpirovali?**

Najväčšia inšpirácia bola z Českej republiky a Maďarska. V Česku sčítanie ľudí bez domova uskutočňujú viaceré mestá, napr. Praha, Brno a Ostrava, aj opakovane. Pravdaže, rozdiely vo vymedzení skupín ľudí a v použitých metódach existujú. Žiadne z týchto miest napríklad sčítanie nespojilo so zisťovaním ďalších údajov formou dotazníka. Naopak, v Budapešti sa každoročne 3. februára uskutočňuje dotazníkový prieskum, ktorý, aj keď má snahu zachytiť čo najväčšie množstvo respondentov, nie je typickým sčítaním ľudí bez domova. V iných krajinách a mestách, napr. vo Viedni a v Londýne, prebiehajú pravidelné výskumy zamerané na ľudí bez domova už na základe spracovania dát z klientskych databáz organizácií, ktoré týmto ľuďom poskytujú služby. To však predpokladá synchronizáciu databáz jednotlivých organizácií, čo sa v našich podmienkach zatiaľ nestalo.

• **Aké sú minimálne a aké maximálne očakávania organizátorov tejto v slovenských podmienkach jedinečnej akcie? Čo ukázalo pilotné overovanie dotazníkov a zberu dát v teréne?**

Naše očakávania majú dve roviny. Prvá sa týka samotného priebehu sčítania. Predpokladáme, že do prieskumu sa zapojí niekoľko tisíc respondentov a takmer 200 anketárov. Je to pre nás veľká výzva a veríme, že ju organizačne spolu zvládneme čo najlepšie.

Takisto budeme spokojní, ak nám ľudia z cieľovej skupiny venujú svoj čas a odpovedia na otázky v dotazníku, lebo ich prostredníctvom získame lepšiu predstavu nielen o počte ľudí bez domova na území Bratislavy, ale aj o niektorých ďalších oblastiach ich života.

Druhá rovina očakávaní súvisí s využitím získaných výsledkov. Tie na jednej strane môžu prispieť k hlbšiemu poznaniu fenoménu bezdomovectva v podmienkach Slovenskej republiky. Potešilo by nás však, keby našli ohlas aj v politikách zameraných na pomoc ľuďom bez domova. Hlavné mesto Bratislava už avizovalo, že na budúci rok plánuje prijať koncepciu prevencie a riešenia bezdomovectva. Viaceré krajiny vrátane Českej republiky už podobnú koncepciu majú spracovanú na

národnej úrovni. Na Slovensku strategický dokument v oblasti prevencie a riešenia bezdomovectva zatiaľ chýba.

Čo sa týka terénneho predvýskumu, jeho jednoznačným pozitívom bola práve ochota a otvorenosť respondentov, aj keď v júni rozhovory s nimi prebiehali prinajmenšom v lepších poveternostných podmienkach, s akými budeme môcť počítať v novembri. Predvýskum nám umožnil otestovať viaceré typy a varianty otázok a následne doladiť obsah i rozsah dotazníka. Problémom je, že v tak málo preskúmanej oblasti, ako je bezdomovectvo, sa zdá dôležitých príliš veľa tém. Nie je však možné získať odpovede naraz na všetky.

- **V čase publikovania nášho rozhovoru³ by mal vrcholiť výber sčítacích komisárov, ich školenie a rozdelenie do tímov. S akým počtom sčítacích komisárov počítate a aké kritériá na ich výber uplatníte?**

Do zberu dát bude zapojených približne 200 sčítacích komisárov. Sčítanie vonku na ulici budú uskutočňovať najmä pracovníci organizácií a dobrovoľníci, ktorí majú skúsenosť s prácou s ľuďmi bez domova. V zariadeniach krátkodobého ubytovania budú komisármi najmä študenti vysokých škôl. Ale zapojiť sa môže každý, kto prejaví záujem vyplnením registračného formulára na webovej stránke Inštitútu pre výskum práce a rodiny. Podmienkou je tiež absolvovanie školenia pre sčítacích komisárov.

- **Ako môžu údaje zo sčítania v Bratislave pomôcť ľuďom bez domova i samotnému hlavnému mestu? Aká bude z vášho pohľadu hodnota týchto dát?**

Ako som už spomenula, hlavné mesto plánuje spracovať koncepciu prevencie a riešenia bezdomovectva na obdobie niekoľkých rokov. Jedným z jej východísk by mali byť práve údaje z výskumu, ktoré môžu okrem iného poukázať na problematiku oblasti prístupu týchto ľudí k rôznym typom služieb. Môže ísť napríklad o prehodnotenie kapacít nocľahární či denných centier, alebo podporu terénnej práce. Zreálnenie dostupnosti služieb by bolo, samozrejme, prínosom pre ľudí bez domova. Výskum v každom prípade umožní poukázať na problémy, s ktorými sa títo ľudia stretávajú, odhadnúť ich rozsah, viac o nich hovoriť, hľadať riešenia.

- **Predpokladá sa opakovanie sčítania ľudí bez domova v Bratislave, aby sa získané dáta dali v istom časovom úseku porovnávať?**

Opakovanie sčítania by bolo určite vítané. V tomto smere však zatiaľ nie sú prijaté žiadne záväzky. Očakáva sa, že to bude predmetom diskusií pri príprave spomenutej koncepcie. Tiež je možné, že o podobný výskum prejavia záujem aj niektoré ďalšie mestá, prípadne že sa uskutoční celonárodný prieskum medzi vybranými skupinami ľudí podľa ETHOS typológie, najmä medzi tými, ktorí žijú v zariadeniach krátkodobého ubytovania, ako to bolo pri sčítaní obyvateľov, domov a bytov v roku 2011 v Českej republike.⁴ Sú to však zatiaľ všetko otvorené otázky.

³ 15. 10. 2016

⁴ Bližšie informácie pozri na https://www.czso.cz/csu/sldb/vysledky_scitani_bezdomovcu.

- **Budú výsledky zo sčítania ľudí bez domova v hlavnom meste SR Bratislave verejne dostupné?**

Keďže ide o veľmi citlivé údaje, budeme predovšetkým klásť silný dôraz na ochranu cieľovej skupiny. Aj vzhľadom na množstvo stereotypných predstáv o ľuďoch bez domova a na nárast extrémistických postojov vo verejnosti v záujme toho, aby sme predišli akýmkoľvek možnostiam zneužitia alebo chybnnej či necitlivej interpretácii dát, budeme veľmi podrobne zvažovať mieru a podobu verejnej dostupnosti údajov. Primárne majú údaje slúžiť samotnej cieľovej skupine a na tvorbu verejných politík, až následne na iné ciele.

Za rozhovor ďakuje ZUZANA ŠTUKOVSKÁ